

Leesexemplaar

© 2020, Koen Crul, Oetang en Pelckmans uitgevers nv
pelckmansuitgevers.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Bij de samenstelling van *De grote Zeppelin* hebben wij teksten en illustraties ontleend waarvan wij de bron niet hebben kunnen achterhalen. Mogelijke rechthebbenden kunnen zich tot de uitgever wenden.

© SABAM Belgium 2020
- p. 17: Voor CALDER ALEXANDER, © 2020 Calder Foundation, New York/SABAM Belgium
- p. 17: Voor BOURGEOIS LOUISE, © Louise Bourgeois Trust/SABAM Belgium 2020
- p. 67: Voor WARHOL ANDY, © The Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc./SABAM Belgium 2020.

Omslagontwerp: Oetang bvba
Vormgeving: Crius Group

D/2020/13955/30
ISBN 978 94 6337 269 5
NUR 150, 846

pelckmansuitgevers.be

[pelckmansuitgevers.be](https://www.facebook.com/pelckmansuitgevers.be)

[PelckmansUitg](https://twitter.com/PelckmansUitg)

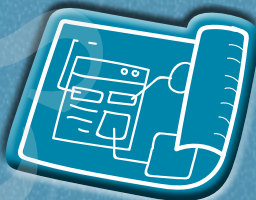

[pelckmansuitgevers](https://www.instagram.com/pelckmansuitgevers)

Didactiek voor
kunstzinnige vorming
in het secundair onderwijs

Koen Crul
en Oetang

P E L C K M A N S

WOORD VOORAF

Kunsteducatie is vandaag belangrijker dan ooit

De humaniserende waarde van kunsteducatie

L'art ne reproduit pas le visible, l'art rend visible.

Paul Klee

Kunst is misschien de oudste en rijkste uitdrukingsvorm in het menselijk bestaan. Overal ter wereld, in elke periode van de geschiedenis, hebben mensen datgene wat ze voelen en denken in beelden, klanken, dans en theater (al dan niet gebruik makend van media) vertaald. Deze directe, zintuiglijke, artistieke talen worden gebruikt om aan anderen mede te delen wat niet onmiddellijk waarneembaar en definieerbaar is. Met deze talen wordt steeds weer verteld wat, als een rode draad doorheen de ganse geschiedenis, aan vreugde en verdriet, verlangen en hoop, angst en pijn, verwondering en mysterie, in 'de mens' leeft; wat de werkelijkheid met 'de mens' doet.

Kunst is een 'menselijke' zoektocht naar betekenis, naar zin, naar het mysterie ook dat diep binnen en achter de dingen schuilt. Kunst is een 'menselijke' manier om uitdrukking te geven aan de heel persoonlijke antwoorden op de vele niet objectief beantwoorde en niet objectief te beantwoorden vragen die elke mens zich vroeg of laat stelt. Het gaat in die antwoorden niet om de weergave van puur encyclopedische verifieerbare kennis en puur objectieve waarnemingen. Het gaat om de 'interpretatie' die mensen aan de waargenomen werkelijkheid geven nadat deze hun wezen heeft beroerd, in hun ziel is gedrenkt en door hun eigen ik op een heel persoonlijke manier wordt gekleurd. Elke kunstenaar beschouwt de werkelijkheid vanuit een andere hoek en dat gegeven toont ons wat een complexe veelhoek de werkelijkheid is. Dat inzien leidt tot aanvaarden dat elke interpretatie van elke mens meer dan de moeite waard is. Het aanvaarden van deze diversiteit leidt tot eenheid en dat is de grond waarop de humane wereld waar we allen van dromen gebaseerd moet zijn. Kunsteducatie brengt jonge mensen tot dat inzicht en in die zin is ze humaniserend. Door te verdiepen verbindt ze en daarin ligt haar grote waarde en is ze uniek.

Neen, een kunstenaar reproduceert de zichtbare werkelijkheid niet, hij kan enkel en alleen op een heel persoonlijke manier een bepaald facet van die werkelijkheid zichtbaar maken. Hij filosofeert omzeggens op een heel eigen manier vanuit zijn eigen zijns-geschiedenis over de werkelijkheid en laat ons op dezelfde eigen manier van zijn gedachte- en gevoelswereld proeven. Op die manier tonen kunstenaars ons een waaier aan facetten van de werkelijkheid die we zelf wellicht niet direct waarnemen.

Paul Klee had dus gelijk: *L'art ne reproduit pas le visible, l'art rend visible.*

Muzische meertaligheid in het basisonderwijs

In het basisonderwijs is 'Muzische Vorming' een leergebied dat evenwaardig is aan de andere leergebieden. Er wordt duidelijk gevraagd dat er aan de muzische domeinen beeld, muziek, drama, beweging (ook media en muzisch taalgebruik) evenveel aandacht besteed wordt.

De essentie van de muzische vorming in het basisonderwijs is dit: 'Het ontwikkelen van de muzische meertaligheid', met andere woorden: we willen kinderen sensibiliseren voor en initiëren in de muzische talen door ze te laten ervaren dat je met beelden, klanken, beweging, drama, media bijzonder veel kunt vertellen. Het is belangrijk dat de kinderen dat ervaren door zelf actief aan de slag te gaan, zelf te creëren. Daarnaast is het 'beschouwen' van de creaties van hun medeleerlingen en van zovele kunstenaars overal ter wereld minstens even belangrijk. Kijken en luisteren naar zeer diverse kunstige uitdrukkingen en er je mening over geven is even rijk en boeiend als zelf actief creëren.

Bij dit alles wordt het accent gelegd op de 'eigenheid' van het kind. *'Elk kunstwerkje is een zelfportret van het kind (de kunstenaar)'* is een rake uitspraak. Het gaat in de muzische vorming wel degelijk om het persoonlijk interpreteren van impressies en het persoonlijk tot expressie brengen van deze impressies. Die eigenheid bewaren is essentieel voor de totale persoonlijkheidsontwikkeling van elk kind.

Het is positief te ervaren dat sinds 1995 steeds meer aandacht besteed wordt aan de muzische vorming. Het is mooi te zien dat steeds meer leerkrachten het belang van de muzische vorming onderschrijven en dat steeds meer scholen daarin investeren.

Muzische meertaligheid in het secundair onderwijs?

Gezien het steeds groeiende besef dat muzische vorming voor de ontwikkeling, de groei en de humanisering van elk kind zo belangrijk is, lijkt het me vreemd dat het belang ervan in het secundair onderwijs zou geminimaliseerd worden.

Iedereen wil ook van onze jongeren diep humane mensen maken die een rijke cultuur bezitten. Ik pleit daarom al jaren voor het aanbieden van alle humane wetenschappen (filosofie, sociologie, psychologie, ethiek ...) en doorgedreven kunsteducatie in alle lagen en richtingen van het secundair onderwijs.

Jongeren de kans geven om met muzische talen te reflecteren en te vertellen wat zij ervaren en hoe zij de wereld interpreteren, zou een grote verrijking zijn. In een wereld die steeds meer puur economisch, technologisch, digitaal, robotiserend met de werkelijkheid omgaat, is mogen uitdrukken wat dat allemaal voor jou betekent en welke zin jij zoekt en vindt van het allergrootste belang. Ik wil "mens van vlees en bloed zijn", roept de jongere, "geen puur cerebraal, cognitief economisch nuttig wezentje." Hen tevens de kansen geven om de zo grote rijkdom van de kunstwereld intens te beschouwen is op z'n minst even waardevol.

Ik ben meer dan overtuigd van het volgende statement: *“Voor de puberende jongeren en de jong adolescenten die op zoek zijn naar zichzelf, naar een eigen plaats en emotioneel evenwicht in deze warrelige wereld, maar ook naar zin en betekenis, is ‘het zich muzisch, op een heel persoonlijke manier, mogen uitdrukken’ minstens even noodzakelijk, misschien zelfs noodzakelijker dan voor kinderen.”*

Honderden pedagogische studies hebben het belang van muzische vorming aangetoond en de laatste tijd sluiten tientallen neurologische onderzoeken zich daarbij aan. Die laatste komen misschien wel tot de meest indringende bevindingen en tonen het scherpst aan dat kunsteducatie als doel op zich (*ik bedoel zonder naar haar meerwaarde voor bijvoorbeeld taalontwikkeling of wiskundig denken te verwijzen*) voor de evenwichtige ontwikkeling en de groei naar identiteit van elke jongere noodzakelijk is.

Kunst kan misschien de wereld niet redden, maar kunst kan wel voor elke jongere een bijzondere kracht zijn om in deze onvolmaakte en soms woelige wereld gelukkig te worden. Allen die met humane opvoeding begaan zijn, zijn dat aan de jongeren die ons zijn toevertrouwd verplicht.

Moge dit boek je inspireren en vooral op weg zetten om samen met collega's kunsteducatie (ach, noem het in het secundair onderwijs ook maar muzische vorming – waarom niet?) in jouw school een volwaardige plaats te geven. Het zal, daar ben ik van overtuigd, ook voor het ganse team een verdiepende, humaniserende verrijking zijn.

Hans Schmidt

DANKWOORD

Het is zover, *De grote Zeppelin* ligt voor je. Met dit boek willen we een statement maken: *kunstzinnige vorming moet een duidelijke plaats krijgen in het secundair (voortgezet) onderwijs. Alle jongeren, welke opleiding ze ook volgen, moeten de kans krijgen om zich met de verschillende muzische talen uit te drukken.*

Kunstzinnige vorming in het secundair onderwijs

Nu de Europese sleutelcompetenties *cultureel bewustzijn en culturele expressie* in eindtermen zijn vertaald, is het aan het onderwijs om ze te realiseren. In dit boek vind je concrete ondersteuning voor teams om kunsteducatie een plaats te geven. In deel 1 start je met de legitimatie van kunsteducatie in het onderwijs en krijg je een aantal basistermen mee. Deel 2 behandelt de vraag hoe je kunsteducatie een plaats kunt geven en wat betekenisgeving en vormgeving inhouden. Deel 3 is didactisch van aard, je verkent verschillende aspecten die van belang zijn in het kunstzinnig proces: beschouwen, vormgeven, creatief denken, reflecteren en presenteren. Dit deel eindigt met didactische stappenplannen waarmee je diverse activiteiten kunt opbouwen. Het laatste deel gaat dieper in op het begeleiden en omkaderen van het leerproces, van plannen, over coachend begeleiden tot evalueren.

Dit boek wil leerkrachten (in de kunsten) kaders bieden voor een onderbouwde kunstzinnige vorming op school. Hiermee geven ze leerlingen kansen om zich uit te drukken in beeld, muziek, drama, dans en media waarbij ze aandacht hebben voor de betekenisgeving (wat wil ik vertellen?) en de vormgeving (hoe wil ik dat krachtig weergeven?).

Een nieuwe zeppelin

Deze zeppelin sluit aan bij *De kleine Zeppelin* (voor leraren kleuteronderwijs), de *Zeppelin* (voor leraren lager onderwijs) en de conceptkaarten. Inhoudelijk vertrekt de zeppelinreeks vanuit hetzelfde kader maar de voorbeelden, de strategieën en de doelen zijn op het niveau van het secundair onderwijs. Met de vele praktijkvoorbeelden hopen we inspiratie en goesting te geven aan leerkrachten (in opleiding) om kunst de plaats te geven die ze verdient.

Deze zeppelin is ontstaan door de vele gesprekken met studenten, pedagogisch begeleiders, experts en collega-docenten over kunstvakken in het secundair onderwijs.

In het bijzonder wil ik de critical friends Simon Vandekerckhove en Maarten Soete van Oetang bedanken en de collega-trainers Yasmin Noël, Rozemie Smislaert, Klaas De Roo, Jonas Maeckelberghe en Karen Delcour voor hun deskundigheid en hun muzisch enthousiasme.

Graag nog een bijzonder woord van dank aan verschillende culturele en kunsteducatieve organisaties voor de samenwerking en aan Lien, Floor, Imme en Zeb voor hun ondersteuning.

Dit boek wil een toegankelijke gids zijn voor leerkrachten met een hart voor kunst om kwaliteitsvolle kunstzinnige processen te begeleiden bij jongeren.

Koen Crul
juni 2020

INHOUD

DEEL 1 - VISIE

Lesvoorbeelden deel 1

16

Hoofdstuk 1 - Visie op kunsteducatie

35

1. **Wat is kunsteducatie? Een omschrijving en afbakening** 36
 - 1.1 Omschrijving 36
 - 1.2 De domeinen 39
 - 1.3 Belangrijke begrippen 41
2. **Leereffecten van kunsteducatie: onderzoekers en denkers over het belang van kunsteducatie** 43
 - 2.1 Inzetten op verantwoording 43
 - 2.2 Wetenschappers en denkers over kunstonderwijs 45
3. **Leerkansen binnen kunstonderwijs: groei en ontwikkeling door kunst** 48
 - 3.1 Identiteitsontwikkeling 48
 - 3.2 Creativiteitsontwikkeling 48
 - 3.3 Communicatieontwikkeling 49
 - 3.4 Ontwikkeling op cultureel vlak 50
4. **Europese sleutelcompetenties: wat zegt de overheid over kunsteducatie?** 51
 - 4.1 Europese sleutelcompetenties 51
 - 4.2 Vlaamse overheid 52
 - 4.3 Nederlandse overheid 54

Hoofdstuk 2 - Kunst in de spiegel

57

1. **Cultuur in de spiegel: een boeiend referentiekader** 58
 - 1.1 Cultuur in de spiegel: wat en waarom? 58
 - 1.2 Cultuur in de spiegel: het kader 60
 - 1.3 Kunstonderwijs als deel van cultuuronderwijs 64
2. **Wat maakt onderwijs cultuuronderwijs? CiS in de praktijk** 66
 - 2.1 Vier accenten vanuit het kader 66
 - 2.2 Vijf concrete didactische acties 68
 - 2.3 Vormen van kunsteducatief werken 71

DEEL 2 - STRATEGIE

Lesvoorbeelden deel 2

74

Hoofdstuk 3 - Kunstzinnig werken op school

91

1. **Breed kunstzinnig werken: hoe werk je aan de culturele eindtermen?** 92
 - 1.1 Een brede aanpak 92
 - 1.2 In het lessenpakket 93
 - 1.3 Klasdoorbrekende initiatieven 94
 - 1.4 Een kunstproject op school 95
 - 1.5 Culturele activiteiten 102
 - 1.6 Kunstzinnig schoolklimaat 103
2. **Sleutelen aan een grondhouding: kunstzinnige attitudes stimuleren** 106
 - 2.1 De grondhouding onder de loep 106
 - 2.2 Een muzische grondhouding stimuleren 108
3. **Cultuurbeleid op school: cultuur een plaats geven in de schoolloopbaan** 110
 - 3.1 Een gedragen visie 110

3.2	Een strategie voor cultuur op school	114
3.3	Methodieken om over een cultuurbeleid na te denken	115

Hoofdstuk 4 - Betekenisgeving en vormgeving **119**

1. Onderwerpen bedenken: inhouden voor kunstzinnige activiteiten	120
1.1 Culturele onderwerpen	120
1.2 Onderwerpen vastleggen	121
1.3 Een onderwerp koppelen aan de leefwereld van jongeren	123
1.4 Drie criteria om onderwerpen te selecteren	123
2. Onderwerpen opentrekken: manieren om je thema te verrijken	125
2.1 Nabij brengen en afstand creëren	125
2.2 Culturele beleving op tafel leggen	126
3. Sleutelvragen: van onderwerp tot betekenisgeving	128
3.1 Probleemstelling	128
3.2 Sleutelvragen	128
3.3 Hoe kan een sleutelvraag de activiteit sturen?	131
4. Vormgeven in de kunsten: een overzicht van werkvormen (technieken) en bouwstenen van beeld, muziek, theater, dans en media	132
4.1 Overzicht van de bouwstenen in de kunsten	132
4.2 Overzicht van de kunstzinnige werkvormen of technieken	136

DEEL 3 - ONTWERP

Lesvoorbeelden deel 3 **144**

Hoofdstuk 5 - Lesconcepten **161**

1. Het concept: het basisidee voor een kunstzinnige activiteit	162
1.1 De conceptschijf	162
1.2 Voorbeelden van concepten in drama, dans, muziek, beeld en media	164
1.3 Het nut van concepten	166
2. Concepten vastleggen: manieren om concepten samen te stellen	168
2.1 Vier vertrekpunten	168
2.2 Hoe kom je op een lesidee?	170
3. Doelgericht werken: doelen bepalen voor een kunstzinnige activiteit	173
3.1 Taxonomie van Bloom en de kunsten	173
3.2 Concrete lesdoelen	177
3.3 Eindtermen en leerplandoelen	178

Hoofdstuk 6 - Het beschouwend proces **181**

1. Kunstbeschouwen: leren van kunst	182
1.1 Belang van beschouwen	182
1.2 Inhoud van een kunstuiting	184
1.3 Vorm van een kunstuiting	187
1.4 Breed aanbod aan cultuuruitingen	189
2. Het beschouwend gesprek: stap voor stap duiken in kunst	192
2.1 Het beschouwend gesprek	192
2.2 Gerichte vragen stellen	193
3. Methodieken: werkvormen die het beschouwen ondersteunen	196

Hoofdstuk 7 - Creatief vormgeven **203**

1. Het creatief proces: meer dan verbeelding prikkelen	204
1.1 Het begrip creativiteit	204
1.2 Creatieve denkvaardigheden	205

1.3	Het creatief proces	206
1.4	Creativiteit stimuleren	209
2.	Kunstzinnig vormgeven via opdrachten: actief aan de slag	211
2.1	Het creatief proces in een lesverloop	211
2.2	Werken met opdrachten	214
2.3	De eindopdracht, de kern van de les	220
3.	Integratievormen: multidisciplinair werken	222
3.1	De meerwaarde van integratie	222
3.2	Verschillende vormen van integratie	224
3.3	Integratie binnen de kunsten	227
4.	Trajecten: Een samenspel in meerdere lessen	236
4.1	Samenhangende trajecten	236
4.2	Het proces in een traject	237

Hoofdstuk 8 - Presenteren en reflecteren **241**

1.	De presentatie: een confrontatie met het publiek	242
1.1	Presenteren van kunstzinnig werk	242
1.2	Presentaties per domein	244
2.	Een presentatie versterken: het presenteren ondersteunen	246
2.1	Het publiek betrekken	246
2.2	Andere vormen van presentaties	247
2.3	Een presentatie begeleiden en ondersteunen	248
3.	Reflectie als sleutel: het belang van reflecteren in het leerproces	249
3.1	Wat is reflecteren?	249
3.2	Hoe kun je reflecteren?	250
3.3	Wanneer reflecteer je?	251
3.4	Het belang van een positieve mindset	251
4.	Waarover reflecteren? Vragen stellen over proces en product	254
4.1	Leerkansen in het nagesprek	254
4.2	De kunst van het vragen stellen	255
4.3	Vragen die inspelen op het proces	256
4.4	Reflecteren over het resultaat	258
5.	Methodieken: werkvormen die reflectie ondersteunen	260
5.1	Zes methodieken die polsen naar beleving en aanpak	261
5.2	Vier methodieken die vooral ingaan op het leereffect	264

Hoofdstuk 9 - Activiteiten ontwerpen **267**

1.	Opdrachten verzinnen: een belangrijke schakel in het proces	268
1.1	Soorten opdrachten	268
1.2	Een opdracht bedenken	269
2.	De opbouw van een kunstzinnige activiteit: van concept tot volwaardige les	272
2.1	Even opfrissen: de lesstructuur	272
2.2	Didactisch ontwerp	273
2.3	Eindopdracht	274
2.4	Vooropdrachten verzinnen	276
3.	Multidisciplinaire activiteiten ontwerpen: domeinen samenbrengen	278
3.1	Even opfrissen: integratievormen	278
3.2	Ontwerpen van een integratie met een ander leergebied	278
3.3	Ontwerpen van een integratie tussen twee kunstzinnige domeinen	281
4.	Trajecten ontwerpen: meerdere activiteiten in samenhang	288
4.1	Analyse van een traject	288
4.2	Een traject opbouwen	288

DEEL 4 - BEGELEIDING

Lesvoorbeelden deel 4

294

Hoofdstuk 10 - Coachend begeleiden

309

- 1. De taak van de begeleider: het kunstzinnig leerproces ondersteunen** 310
 - 1.1 De taak van de begeleider 310
 - 1.2 Een zorgvuldige voorbereiding 310
 - 1.3 Zes taken van een leerkracht kunsteducatie 311
- 2. Het coachen van een creatief proces: balanceren in sturing** 315
 - 2.1 Verkennen, verbinden, verrijken 315
 - 2.2 Rijke interventies 316
 - 2.3 Wat als het proces vastloopt? 318
- 3. Inspelen op het groepsproces: groepsdynamisch coachen** 321
 - 3.1 Een kort stukje over groepsdynamica 321
 - 3.2 Groepsbevorderend werken in kunsteducatie 323
- 4. Differentiatie in artistieke vorming: het leerproces optimaliseren** 324
 - 4.1 Verschillende niveaus 324
 - 4.2 Differentiëren in de kunsten 325

Hoofdstuk 11 - Planning en leerlijnen

329

- 1. Criteria bij een planning: aandacht voor doelen, samenhang en variatie** 330
 - 1.1 Drie criteria 330
 - 1.2 Doelen 331
 - 1.3 Samenhang en variatie 331
 - 1.4 Brede planning 332
- 2. Een planning opmaken: een doordachte leerroute uitstippelen** 333
 - 2.1 Ingrediënten voor een doelgerichte planning 333
 - 2.2 Een leerroute uitstippelen 335

Hoofdstuk 12 - Evalueren

339

- 1. Formatief evalueren: meer dan een uitgangspunt** 340
 - 1.1 Formatief evalueren in kunstzinnige processen 340
 - 1.2 Vijf uitgangspunten 341
 - 1.3 Wat evalueren? 343
- 2. Evalueren van processen en producten: kritisch terugblikken** 345
 - 2.1 Een proces evalueren 345
 - 2.2 Producten evalueren met een criteriarooster 348
- 3. Een langer proces evalueren: zicht krijgen op kunstzinnige groei** 354
 - 3.1 Probleemstelling 354
 - 3.2 Portfolio 355
- 4. Rapporteren: gericht communiceren over kunstzinnige ontwikkeling** 358
 - 4.1 Evaluatiestappen 358
 - 4.2 Een mogelijke rapportering 361

Overzicht van de voorbeelden in *De grote Zeppelin*

362

QR-codes

367

Literatuurlijst

369

Deel 1

Visie

het belang van kunsteducatie ...

In deel 1 ga je dieper in op de vraag wat het belang is van kunsteducatie in het secundair onderwijs. Wat je didactisch onderneemt, ligt steeds in het verlengde van je visie op kunsteducatie in het onderwijs. Daarom is het belangrijk die visie te onderbouwen door verschillende kaders te raadplegen en je de vraag te stellen wat de meerwaarde van kunstzinnige vorming is in jouw onderwijs. Op die manier kun je verantwoorden welke keuzes je maakt, op kortere en op langere termijn.

Deel 2
Strategie

Deel 3
Ontwerp

Deel 4
Begeleiding

“Laat dat even liggen, Mats.” Lucie kijkt haar broer van achter haar boek aan. “Wat doet die rommel hier, op mijn bed?”, reageert hij. “Ik zoek een idee voor mijn project. Iedereen moet iets doen over luchtvaart na de vakantie”, legt ze uit. “Waarom willen mensen in de lucht?”, grapt Mats. “Vliegen?” “Ik moet iets doen over een zeppelin, een uitvinding van Ferdinand von Zeppelin, een Duitser.” Ze draait haar boek om en toont de afbeelding van de eerste zeppelin, de LZ1 die in 1898 een proefvlucht maakte.

Mats bekijkt de foto aandachtig en fronst zijn wenkbrauwen. “Wat drijft zo’n man om een lange vliegende sigaar te maken?”

“Het enige wat ik hier lees, is dat Ferdinand von Zeppelin heel lang piekerde hoe hij de ballonnen stevig en bestuurbaar kon maken. Pas toen hij met pensioen was, begon zijn uitvinding te vloten. Hij wou een ballon ontwikkelen die bestuurbaar was en die transport van mensen en goederen over grote afstanden mogelijk maakte.”

“En zo is het idee voor een zeppelin ontstaan?”, reageert Mats.

“Blijkbaar wel. Nu nog mijn idee voor de presentatie”, sluit Lucie af.

In deel 1 sta je dus stil bij het waarom van kunst- en cultuureducatie.

Hoofdstuk 1

Hoofdstuk 1 bevat een aantal omschrijvingen van kernbegrippen en neemt je mee in het belang van kunstzinnige vorming op school. Wat leren ze ervan en wat is de motivatie om kunst een plaats te geven in het onderwijsaanbod?

Hoofdstuk 2

In **hoofdstuk 2** verken je het kader ‘cultuur in de spiegel’ waarin het stimuleren van cultureel bewustzijn centraal staat. Op het einde krijg je een aantal concrete tips om hiermee aan de slag te gaan.

VOORBEELDACTIVITEIT

Sculpturen

DOMEIN

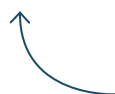
Beeld

KORTE SITUERING

Deze activiteit nodigt de leerlingen uit om na te denken waarom mensen bang kunnen zijn van insecten. Wellicht zullen ook enkele leerlingen het niet gemakkelijk vinden om insecten in detail te bekijken. Ze ontwerpen een insect met specifieke kenmerken en maken de relatie duidelijk. Ze onderzoeken de mogelijkheden van het materiaal ijzerdraad en houden hierbij rekening met de vormen en de lijnen die je met ijzerdraad kunt creëren.

CONCEPT

Hoe reageren we op insecten?

DOELEN

- Belangrijke kenmerken van insecten benoemen op basis van observatie
- Aangeven waarom mensen schrik hebben van insecten
- Een insect ontwerpen door gebruik te maken van ijzerdraad en ander materiaal
- Onderzoeken hoe ze lijnen en vormen kunnen creëren met ijzerdraad

LES BEELD - Sculpturen

INLEIDING

Instap

Toon de afbeelding van een insect. Bespreek met de leerlingen wat ze van insecten vinden. Wie is er bang van insecten en waarom? Waarom heb je er (geen) schrik voor? Waarom hebben mensen schrik voor insecten. Leg eventueel de link met het nut van insecten. Leg uit dat je in de les insecten zult maken met ijzerdraad en metaal.

Opwarming

Vraag aan de leerlingen om snel een schets te maken van een spin. Zorg ervoor dat geen beeldmateriaal te zien is. Daarna tonen de leerlingen hun werk aan elkaar. Waar beginnen de poten? Hoe ziet een lijf eruit? Bekijk daarna de afbeelding van de spin en vergelijk de schets.

KERN

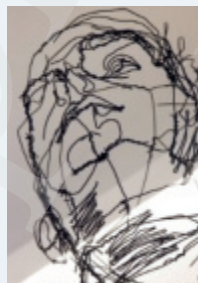
Verkenning

STAP 1 – Beschouwen

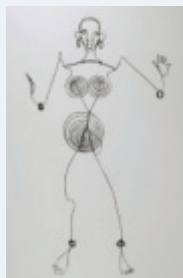
Bekijk de ijzerdraadsculpturen van Martin Senn, David Oliveira en Alexander Calder. Bespreek wat ze zien en analyseer de techniek. Bekijk ook de insecten in ijzerdraad van Juan Isasa. Ook de *giant spider* van Louise Bourgeois is een uitvergroting van een spin. Bespreek welk materiaal de kunstenaar gebruikt. Ga door op de bedoeling van de kunstenaar en hoe het werk overkomt.

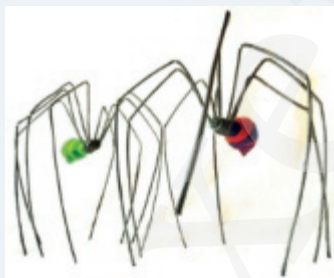
© Martin Senn

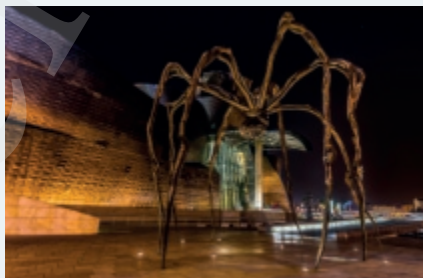
© David Oliveira

© Calder Foundation,
New York/SABAM
Belgium

© Juan Isasa

© Louise Bourgeois Trust/SABAM Belgium 2020

STAP 2 – Experimenteren met het materiaal

De leerlingen krijgen een stukje ijzerdraad en een tang. Demonstreer hoe je kunt ploien, knippen. Ze knippen een kort stuk en maken de eerste letter van hun naam.

STAP 3 – IJzerdraad hechten

In het tweede experiment zullen ze nog een stukje ijzerdraad afknippen. Ze maken er een getal van en bevestigen dat aan de letter uit de vorige opdracht. Hiervoor kunnen ze verschillende diktes ijzerdraad hanteren. Ze kunnen eventueel ook eens onderzoeken hoe ze staalwol, fijn metalen gaas, ... kunnen verbinden.

Verwerking

STAP 4 – Insecten kiezen

Projecteer verschillende insecten: kevers, libellen, ... of voorzie boeken met insecten waaruit ze kunnen kiezen. Ze kiezen een insect waar ze angst/bewondering/... voor hebben. Ze schetsen de structuur van het insect op papier. Hierbij doen ze vooral vormenonderzoek.

Eindopdracht

Ontwerp met ijzerdraad en ander (ijzer)materiaal een driedimensionaal insect. Voorzie een aantal details (sprietten, vleugels, ...). Denk na over de afmetingen (maximaal 20 cm lengte) en zoek naar de juiste vormen en verhoudingen van het insect. Zorg dat je in de vormgeving en/of plaatsing je relatie met het insect duidelijk maakt. Hoe zie jij dat insect? Durf een onderdeel waar je het meest bewondering/angst voor hebt, te overdrijven (vergroten). Werk het geheel af zodat het ergens een plaats kan krijgen in de klas (aan de muur, op de tafel, bij het raam, ...).

SLOT

Presentatie

De leerlingen kiezen een plaats in de klas waar ze het insect willen plaatsen: op de tafel, aan de muur, bij het open raam, naast de kast, ...

Bespreking

De leerlingen verwoorden hun eigen proces. Wat was uitdagend? Waar liep het niet zo vlot? Wat lukte vrij goed? Je peilt hier alleen naar *de beleving* en *de bereidheid te experimenteren*. Nadien kun je ingaan op het werk door een zelfevaluatie met drie vragen:

- Ik heb STERK GOED MATIG NIET ervaren dat je resultaat beter is als je vooraf experimenteert.
- Ik ben ERG NOGAL BIJNA NIET tevreden over het resultaat.
- Ik vond deze opdracht [kies er twee.]

UITDAGEND – GEMAKKELIJK – VERWARREND – VERRASSEND – SPANNEND –
VERMOELENDE – GRENSVERLEGGEND – PRETTIG

VOORBEELD INTEGRATIEACTIVITEIT

Peer Gynt

DOMEIN

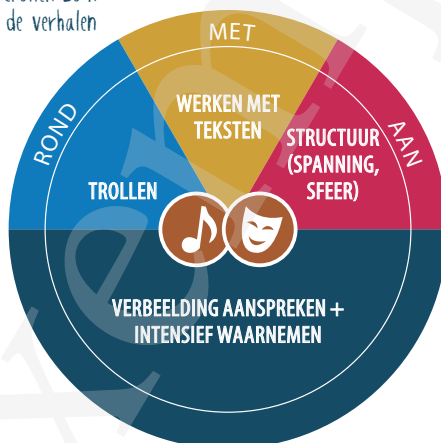

KORTE SITUERING

In deze activiteit starten de leerlingen met het beluisteren van het stuk 'In de hallen van de bergkoning' uit de Peer Gynt suite van Edward Grieg. De intense beluistering vertaalt je in deze les in drama, het is dus een integratie waarin je beschouwt in muziek en creëert in drama.

CONCEPT

Waarom speelden trolen zo'n belangrijke rol in de verhalen in het Noorden?

DOELEN

- Aandachtig luisteren naar het stuk van Grieg en verbeelding laten spelen
- Een dialoog op een dynamische manier brengen zodat er sfeer en spanning ontstaat
- De verbeelding van trolen oproepen in drama
- Kunnen benoemen waarom trolen zo'n rol spelen in de Scandinavische verhalen

LES DRAMA – Peer Gynt

INLEIDING

Instap

Leg uit dat je zult starten met het luisteren naar een muziekstuk en dat ze een theaterstukje zullen spelen vanuit de muziek. Situeer het muziekstuk (zonder de inhoud te verklappen) en vertel kort iets over de componist Edward Grieg. Toon enkele afbeeldingen van Noorse landschappen (rotsformaties, meren (fjorden), bergen).

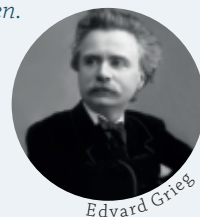

Het verhaal

Peer Gynt is een kerel van 18. Hij voelt zich wat gevangen in zijn dorp en wil de wijde wereld verkennen. Hij wil vooral leven, dansen en vrolijk zijn. Een vak leren of werken lijkt hem maar niets. Op een dag gaat Peer naar een bruiloft van een vriend en ziet daar een mooi meisje, Solveig en vraagt haar ten dans. Dat mag niet van haar vader. Peer is erg verdrietig en drinkt zich helemaal lomp. Stomdronken ontvoert Peer dan maar de bruid en neemt haar mee naar de bergen. Na een tijdje krijgt hij spijt en stuurt hij de bruid terug.

Daarna trekt hij de wijde wereld in en ontmoet de dochter van de trollenkoning. Ze neemt hem mee naar de grot waar de trollenkoning woont, waar de trollen wild feesten en dansen.

Edvard Grieg (1843-1907) was een Noorse componist en pianist. Zijn werk kenmerkt zich door invloeden van Noorse volksmuziek en zorgvuldig opgebouwde melodieën. Hij behoort tot de romantische stroming.

Edvard Grieg

Opwarming

Laat de leerlingen zoeken naar een gemakkelijke houding om het muziekstuk te beluisteren, bij voorkeur met de ogen dicht zodat ze de muziek gemakkelijk kunnen opnemen. Vraag hen ook om na te denken over de beelden die dit muziekstuk oproept. Welke film speelt zich af voor je ogen?

KERN

Verkenning

STAP 1 – Beluisteren van het muziekstuk

Peil naar de eerste reactie van de leerlingen. Hoe was het luisteren?

Vraag daarna waar het zich volgens hen afspeelt, welke beelden ze voor zich zien. Laat ze verwoorden waarom ze dat denken. Kunnen ze eventueel een link leggen met de verbeelding van de componist?

Geef kort wat uitleg over het verhaal van Peer Gynt. Waarom zouden ze het over trollen hebben? Waarom spelen trollen zo'n belangrijke rol in de Scandinavische wereld? Laat eventueel een aantal afbeeldingen zien van rotsformaties die er als wezens uitzien. Trollen verstenen als het zonlicht op hen komt.

STAP 2 – Fysieke opdracht: de trol

De leerlingen nemen individueel plaats in de ruimte en nemen fysiek verschillende rollen aan: Peer Gynt, de stoere kerel, die rondtrekt met zijn knapzak. Daarna nemen ze ook de rol van de trollen op. De leerlingen vervormen hun lichaam tot een trol (de leerkracht demonstreert dat even: wat uitgezakt, armen slingeren langs het lichaam). Ze stappen op die manier rond.

Stemgebruik: De spelers spreken als Peer (moedig, zelfzeker). Daarna spreken ze ook als een trol (alle woorden plakken aan elkaar).

Daarna werken de leerlingen in duo's. Ze stappen rond en op het signaal ontmoeten ze een andere trol. Ze maken de rol fysiek en zoeken naar de dynamiek in hun stem om spanning en sfeer te creëren: spreektempo, volume, gebruik van stiltes.

- De ene trol heeft een olielamp gevonden en toont die aan de andere trol.
- Beide trollen hebben honger en zoeken iets om te eten.

STAP 3 – Peer Gynt en de trollen

De leerlingen maken groepen van drie: Peer en de twee trollen. Om beurt speelt iemand Peer, de anderen spelen de trollen. Er zijn drie korte situaties. De leerkracht situeert de context, daarna spelen de leerlingen de scène.

- Peer Gynt is op weg en ziet twee trollen in het donkere bos. Hij gaat er heen en vraagt de weg naar de trollenkoning. De trollen lachen hem een beetje uit, maar tonen wel de richting.
- Peer Gynt loopt verder het bos in, de (andere) trollen laten hem niet door. Hij kijkt in zijn knapzak en vindt nog iets te eten, hij geeft hen het lekkers en probeert er vanonder te muizen.
- De trollen zijn erg naïef. Opnieuw wil Peer Gynt langs de trollen heen, maar nu zoeken de leerlingen een eigen manier om de trollen om de tuin te leiden.

Verwerking

STAP 4 – Tekstfragment 1

Projecteer op het bord of geef de leerlingen de volgende tekst:

- Trol 1: weezvoorzichtigopdetrap
- Trol 2: stapvoorstap
- Trol 1: tisqueengrap
- Trol 1 + 2: weezvoorzichtigopdetrap straksvaljenaarbenee

Zeg het enkele keren voor op de melodie van het motief. Laat de leerlingen dit stukje per twee een aantal keer herhalen. Op het einde voeg je er muziek aan toe zodat ze dit fragment op de muziek zeggen.

STAP 5 – Tekstfragment 2

De leerlingen krijgen de tekst (zie bijlage) en lezen die. Eventueel kan de leerkracht hem luidop lezen als voorbeeld.

De leerlingen verdelen de rollen en lezen de tekst per drie, vanuit verschillende rollen:

Peer (moedig), trol 1 (zelfzeker), trol 2 (onderdanig).

Daarna zetten ze deze tekst in een scène.

De leerkracht loopt rond en stimuleert de leerlingen tot fysiek spel.

Eindopdracht

De leerlingen krijgen de volgende opdracht:

Verzin per drie een vervolg aan de dialoog en speel dat.

Zorg ervoor dat Peer Gynt een reden vindt om voorbij de trollen te geraken. Schrijf de tekst op en oefen enkele keren. Speel niet statisch. Geef duidelijk de sfeer weer door het spel (houding, stemgebruik).

Op het einde zeggen de trollen het stukje ‘wees voorzichtig ...’

SLOT

Presentatie

De groepen presenteren per drie hun stukje (eventueel aan een kleinere groep). De muziek speelt op de achtergrond tijdens het spel. De trollen proberen in te pikken op het motief ‘wees voorzichtig op de trap’.

Bespreking

Zelfevaluatie per groep:

Hebben jullie een goede reden gevonden om de trollen om de tuin te leiden? Wat hebben jullie bedacht om de sfeer van het stuk weer te geven?

Groepsbespreking:

Kun je in de verbeelding van Edward Grieg komen door het te spelen en te beluisteren? Wat is het effect van de muziek tijdens het spelen?
Waarom spelen trollen zo’n belangrijke rol in de Scandinavische wereld?

BIJLAGE – De Peer Gynt suite, een muzikaal sprookje over trollen

Beluister het stuk *In de hal van koning Trol*, suite 1, deel 4.

Peer komt aan de poort boven op de grote berg. Hij weet dat er een lange trap is tot aan de hal van de trollenkoning. Hij is er niet gerust in en klopt aan de poort. Twee domme trollen doen open.

Peer: Is daar iemand?

Trol 1: waddisdataar?

Trol 2: watoetgijier?

Peer: Ik ben Peer en ik wil de koning spreken.

Trol 1: de koning?

Trol 2: de trollenkoning, haha

Trol 1: dasalniegaan

Trol 2: hijisernie

Peer: Ik weet zeker dat hij er is!

Trol 1: oké, matisgevaarlijk

Trol 2: eelgevaarlijk

Trol 1: gemoetetrappenaf

Trol 2: heelveeltrappen

Peer: Dat vind ik niet erg, ik heb een lampje bij.

Trol 1: ulampjezalopzijn

Trol 2: tisechtheelver en gevaarlijk

Trol 1: gekuntuitglijden

Trol 2: gijjoverleeft daniet

Peer: Ik ben moedig, ik wil de koning zien.

Trol 1: detrapislastig

Trol 2: doodmoewordtgervan

[Peer overtuigt de trollen of leidt hen om de tuin.]

Peer: Kom, laat me passeren .

Trol 1: vanmijmoogtgij

Trol 2: wehebbenuverwittigd

Trol 1: gemoethetmaarweten

Trol 2: wehebbenhetgezegd

(Op de muziek)

Trol 1: weezvoorzichtigopdetrap

Trol 2: stapvoorstap

Trol 1: tisegeengrap

Trol 1+2: weezvoorzichtigopdetrap straksvaljenaarbenee

(Herhaal dit stukje een aantal keer.)

VOORBEELD TRAJECT

Lichaamsanimatie (pixilatie)

DOMEIN

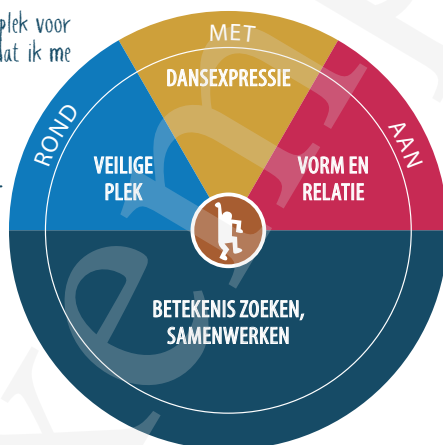
Dans en media

KORTE SITUERING

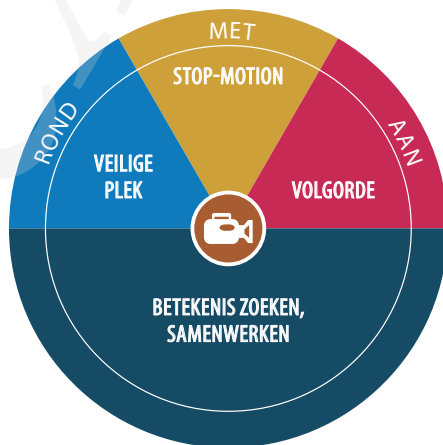
Dit traject bestaat uit drie lessen en een atelier. De eerste les bestaat uit een beschouwing en gesprekken rond het thema 'je veilig voelen'. Daarna volgt een les dans waarin de leerlingen op zoek gaan naar diverse bewegingen rond het thema. In de derde activiteit maken de leerlingen een stop-motion filmpje met figuren in de hoofdrol. De personages bewegen niet, maar worden door de shot-na-shot opname in beweging gezet. In het atelier verwerken ze dat alles tot een animatie met mensen.

CONCEPT

wat is een veilige plek voor mij, hoe toon ik dat ik me veilig voel?

Bekijk het filmpje van deze stop-motion via de QR-link op p. 367.

DOELEN

- Aangeven wat een animatiefilm met lichaam inhoudt
- Diverse vormen maken met je lichaam waardoor je (on)veiligheid uitdrukt
- Inspelen op elkaars bewegingen, samenwerken en -spelen
- De techniek stop-motion kunnen toepassen met lichamen
- Manieren zoeken om je boodschap duidelijk weer te geven

LES 1 – Kijken naar dans (50')

INLEIDING

Instap

Leg uit dat jullie een traject zullen doorlopen waarin drie lessen in elkaar zijn verweven. Het thema is 'je veilig voelen', je op je gemak voelen.

KERN

Verkenning

STAP 1 – Duo-gesprekken

Vraag aan de groepjes om een dubbele kring te maken, die naar elkaar kijkt, zodat er duootjes ontstaan. Je praat met elkaar over het opgegeven thema. Als de leerkracht in de handen klapt, schuif je een stoel door naar rechts, zo kom je bij iemand anders terecht. Het is een korte opstart rond het thema. Variatie: schuif evenveel stoelen door als het aantal keer dat de leerkracht in de handen klapt.

Gespreksonderwerpen: op welke plek voel je je het meest op je gemak? In welke activiteit voel je je op je gemak? Bij wie voel je je op je gemak? Wanneer voel je je het meest op je gemak? Herhaal sommige vragen als de leerlingen in andere duo's zitten.

STAP 2 – Het thema ontrafelen

Zet de leerlingen in vier groepen, deel hiervoor elke kring in twee.

Bespreek de dingen die jullie gehoord hebben: wat is je veilig, op je gemak voelen? Laat ze in twee kolommen noteren wat ervoor zorgt dat mensen zich op hun gemak voelen, wat ervoor zorgt dat mensen zich niet op hun gemak voelen. Deze lijst zullen ze in de volgende les nodig hebben.

STAP 3 – Beschouwing

Bekijk *Morning elegance* van Oren Lavie en een aantal beelden uit 'I Do', een stop-motion film van Manasi Kashya. Scan de QR-codes op p. 367 om deze filmpjes te bekijken.

Bespreek de filmpjes.

Sun been down for days
A pretty flower in a vase
A slipper by the fireplace
A cello lying in its case

Soon she's down the stairs
Her morning elegance she wears
The sound of water makes her dream
Awoken by a cloud of steam
She pours a daydream in a cup
A spoon of sugar sweetens up

And she fights for her life as she puts on her coat
And she fights for her life on the train
She looks at the rain as it pours
And she fights for her life as she goes in a store
With a thought she has caught by a thread
She pays for the bread and she goes

Nobody knows

Sun been down for days
A winter melody she plays
The thunder makes her contemplate
She hears a noise behind the gate
Perhaps a letter with a dove
Perhaps a stranger she could love

De zon is al dagen onder
Een mooie bloem in een vaas
Een pantoffel bij de open haard
Een cello in zijn koffer

Snel is ze de trap af
Ze draagt haar ochtendlijke elegantie
Het geluid van water doet haar dromen
Wakker worden door een wolk van stoom
Ze giet een dagdroom in een beker
Een lepeltje suiker om te zoeten

En ze vecht voor haar leven als ze haar jas aantrekt
en ze vecht voor haar leven in de trein
Ze kijkt naar de regen als het giet
En ze vecht voor haar leven als ze een winkel binnenstapt
Een draad vangt haar gedachten
Ze betaalt voor het brood en gaat

Niemand weet het

De zon is al dagen onder
Een wintermelodie die ze speelt
De donder doet haar nadenken
Ze hoort een geluid achter het hek
Misschien een brief met een duif
Misschien een vreemde van wie ze zou kunnen houden

Bespreek vooral de vormgeving, hoe hebben ze dit gemaakt? Deze techniek heet pixilatie. De opnames duurden twee dagen, tijdens dewelke regisseurs Yuval en Merav meer dan 3 000 individuele foto's maakten van een jonge vrouw in bed. *Her morning elegance* start vrij gewoon en krijgt na een tijdje een onverwachte wending: de vrouw begint te wandelen, vliegen, reizen met de trein en zwemmen in haar bed. En dat allemaal met foto's waarop het toch lijkt alsof ze slaapt. Kussens drijven voorbij als wolken en een school sokken zwemt om haar heen nadat ze in de zee (een donkerblauwe matrashoes) is gevallen.

Verwerking

STAP 4 – Schets maken

De leerlingen vormen terug de duo's uit stap 1. Ze maken samen een schets in drie beelden van een persoon die zich veilig voelt en denken na hoe ze de overgangen tussen de beelden kunnen maken.

De schetsen lichten ze toe aan een ander duo.

SLOT

Presentatie en bespreking

In de bespreking sta je stil bij de beelden die de leerlingen gemaakt hebben bij het idee 'je veilig voelen'.

LES 2 – Je veilig voelen in dans (50')

INLEIDING

Instap

Leg uit wat je in de vorige les hebt gedaan en waar je je bevindt in het traject.

Opwarming

Iedereen stapt rond op de cadans van de muziek. Als de muziek stopt, bevries je de houding. Oefen dat enkele keren zodat iedereen vrij snel reageert.

Na een tijdje krijgen ze een opdracht om in een bepaalde houding te bevriezen. Leg de houding uit als de muziek speelt, zodra die stopt, nemen ze de houding/vorm aan: een langgerekte houding – een gesloten houding – veel raakpunten met de vloer – open houding – eigen keuze.

KERN

Verkenning

STAP 1 – Beelden zoeken

Laat de leerlingen per twee/drie (zelf te kiezen) een stilstaand beeld vormen van de volgende titels: op mijn gemak – bedreiging – geborgenheid – angst – ...

Daarna kiezen ze zelf een woord/idee uit hun lijst uit de vorige les en zetten ze dat in een beeld. Bespreek deze beelden kort.

STAP 2 – Beelden aanvullen

De leerlingen maken nieuwe groepjes van vier. Ze krijgen weer een titel uit de lijsten van de vorige les. Iemand van het groepje start met een houding die aansluit bij een titel. De anderen kijken aandachtig en vullen om beurt het beeld aan.

Doe dat vier keer, zodat iedereen eens het beginbeeld kan vormen.

STAP 3 – Bewegen op muziek

Laat de leerlingen in dezelfde duo's/trio's uit stap 1 verschillende manieren onderzoeken om zich te verplaatsen. Ze krijgen eerst enkele bewegingsvormen, daarna bedenken ze er zelf. Voer dit uit op muziek. Op het einde, als de muziek stopt, bevriezen ze in een beeld. Enkele voorbeelden: gewoon stappen, waggelend, alsof je voeten aan de grond kleven, alsof je een spook bent, traag stappend, ...

Verwerking

STAP 4 – Beelden maken in dans

De leerlingen vormen terug de groepjes uit stap 1. Ze maken samen een standbeeld vanuit een woord uit de lijst. Ze starten op hetzelfde moment, naast elkaar aan de zijkant van het lokaal. Ze bewegen door de ruimte op muziek en maken in het midden van de ruimte samen een standbeeldengroep. Ze oefenen dat enkele keren tot het vlot verloopt.

STAP 5 – Van beeld tot beeld

De leerlingen maken een beginbeeld (onveilig) en zoeken een eindbeeld (veilig). Ze bespreken een manier waarop ze van het ene beeld tot het andere beeld kunnen komen. Daarna voeren ze dat uit op muziek.

Eindopdracht

De leerlingen krijgen de volgende opdracht:

- Kies een beginpositie in de ruimte. Om beurt verplaatst een leerling zich op de muziek en neemt een afgesproken houding aan. Op die manier bouw je een standbeeldengroep op. Daarna doe je dat nogmaals naar een tweede, derde en vierde beeld.
- Sommige beelden zijn houdingen die onveiligheid uitdrukken, andere drukken veiligheid uit. Neem met je lichaam de afgesproken vormen aan.
- Speel in op elkaars bewegingen zodat alles een geheel vormt. Denk na hoe je je verplaatst en hoe het nieuwe beeld tot stand komt.

SLOT

Presentatie

De vier groepen presenteren hun eindopdracht. Geef aandacht aan de concentratie (houding vasthouden, duidelijke start en einde, ...). Na elke presentatie ontvangen ze een waarderend applaus.

Bespreking

In de bespreking sta je stil bij de beeldengroepen die ze hebben gemaakt. Vraag of je het verschil kon zien tussen je veilig/onveilig voelen. Pols ook naar de samenwerking: was het moeilijk om samen ideeën te vinden? Hoe heb je dat aangepakt?

LES 3 – Stop-motion met figuren (50')

INLEIDING

Instap

Vraag aan de leerlingen wie al met stop-motion gewerkt heeft. Laat de leerlingen vertellen wat ze al precies ondernomen hebben (lego-animatie, met figuurtjes, ...). Het gaat om een beeld-na-beeld opname. Het principe is eenvoudig. Je neemt een foto (beeld of shot), je verplaatst het object een klein beetje, dan neem je nog een foto (beeld of shot). Dat proces voer je verschillende keren na elkaar uit. Als je dan de beelden snel na elkaar afspeelt, krijg je het effect dat de objecten bewegen.

Opwarming

Beeld-na-beeld opname: iedereen neemt een voorwerp (uit de pennenzak, uit de tas) en legt dat voor zich op tafel. Telkens de leerkracht een signaal geeft (klappen in de handen, tikken op de bank, ...) verplaatst je het voorwerp een klein beetje. Trek je handen telkens weg. Geen te grote sprongen, kleine bewegingen. Indien je deze bewegingen (foto's) zou opnemen, is het alsof het voorwerp zelfstandig zou bewegen.

KERN

Verkenning

STAP 1 – Beschouwing

Bekijk met de leerlingen een voorbeeld van een stop-motionanimatie. Scan de QR-code op p. 367 om het filmpje te bekijken.

Hou een korte bespreking:

- Begin met eerste reacties te verzamelen, spontane opmerkingen kunnen een aanzet zijn om een gesprek op te bouwen.
- Wat brengt men in beeld? Waarover gaat deze animatie?
- Wat maakt deze animatie zo bijzonder? Waarom filmen ze de scène niet zoals in een gewone film? Wat kunnen ze hier wat ze in een gewone film niet kunnen?
- Hoe zouden ze dit technisch uitvoeren? Wat doet de cameraman? (zie ook het eindbeeld, de opstelling van de camera)
- Wat vind je van deze animatie? Spreekt ze aan? Waarom wel/niet?

Er zijn twee dingen die erg belangrijk zijn:

- De voorwerpen mogen maar een klein beetje bewegen (anders verspringt het object te snel).
- De camera moet steeds op dezelfde positie blijven als je een take vanuit een camerapositie opneemt.

STAP 2 – Lego-mannetje

Verzamel lego-mannetjes en geef aan elke groep (werk bij voorkeur in duo's) een figuurtje. Maak een opstelling met de camera (telefoon, iPad, ...) door die met elastieken vast te maken aan een latje dat je op twee blokken legt. Oefen met de positie van de figuur. Plak met papiertape het speelvlak af.

STAP 3 – Een eenvoudig decor

Net als in het filmpje onderzoeken de leerlingen hoe ze met verschillende soorten papier een decor kunnen maken. Wat is de achtergrond? Wat is het grondvlak? Ze oefenen hoe ze het figuurtje in het decor kunnen laten bewegen.

© Dot - Aardman.

Verwerking

STAP 4 – Een eenvoudig scenario

Laat de leerlingen een eenvoudig scenario bedenken, geef ze daarbij inspiratie vanuit een game (bijvoorbeeld Mario Bross), net zoals in het voorbeeldfilmpje. Het figuurtje loopt op verschillende manieren op, langs en door voorwerpen. Laat de duo's nadenken over de plaats van de scène (een bos, een veld, onder de grond, in de ruimte, ...). Daarna zoeken ze een reden waarom de figuur wegloopt (schat zoeken, wegvluchten, iemand redden, ...).

STAP 5 – Korte repetitie

De leerlingen oefenen met enkele opnames zodat ze het effect kunnen zien. Daarbij verdelen ze de taken, iemand bedient de camera, de ander het figuurtje. Zet het figuurtje in houdingen alsof het wandelt, springt, ... Na een tijdje kunnen ze wisselen. Geef aan dat het een proefopname is zodat ze het effect kunnen bekijken.

Eindopdracht

Maak een korte scène (maximaal 30 seconden) waarin een figuurtje in een decor beweegt.

- Zorg ervoor dat de bewegingen van de figuur geloofwaardig zijn.
- Bedenk een duidelijke reden waarom het figuurtje beweegt.

SLOT

Presentatie

De leerlingen presenteren hun filmpjes. Het is fijn als ze die ergens online kunnen plaatsen zodat je die later nog eens kunt bekijken.

Bespreking

Bespreek de inhoud (de reden van verplaatsen) en de vormgeving (technische toepassing) van de stop-motion techniek en laat de leerlingen over hun eigen werk nadenken. Wat liep vlot? Wat kunnen we nog verbeteren?

LES 4 – Atelier: stop-motion met lichamen (100')

Inputmoment

Bekijk het filmpje van *Lost Things* (zie p. 367 om de QR-code te scannen).

Dat werkt met dezelfde techniek.

Hou een bespreking net zoals in de les stop-motion. In deze clips werken ze met echte mensen in plaats van animatiefiguurtjes.

Dit noemen we pixilatie. Bespreek kort de manier van opnemen.

De dansers verplaatsen zich een beetje (kleine verandering) en

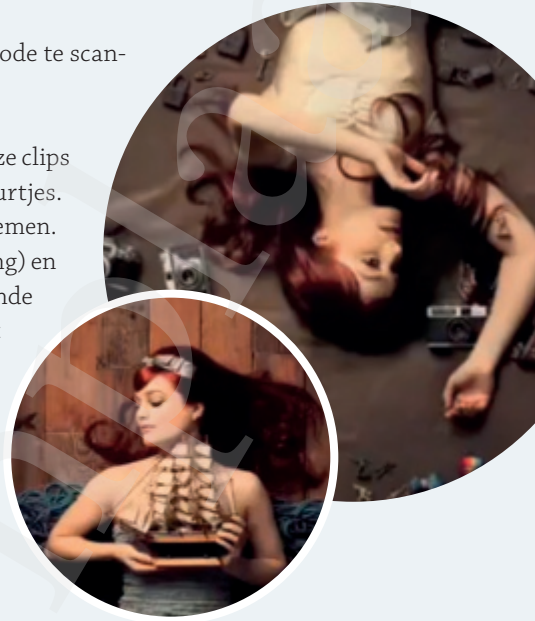
dan wordt weer een beeld genomen. Dat doe je verschillende

keren en dan bekijk je het effect. Je spoelt terug en bekijkt

de opnames. Het lijkt of de mensen aan het dansen zijn,

terwijl ze eigenlijk stilstaan.

Scan de QR-codes op p. 367 om nog meer stop-motionfilmpjes te bekijken.

Opdracht

Geef aan groepen leerlingen (minimum per vier) de volgende opdracht:

Maak in stop-motion een korte clip over je veilig/onveilig voelen. Werk een kort scenario uit bij een passend liedje. Maak een schets van de verschillende houdingen zodat je een zicht hebt op het geheel (volgorde). Neem de beelden op (met jullie lichaam) en maak zo een stop-motion clip. Wie een extra uitdaging wil, kan ook meerdere camerastandpunten innemen.

Bespreek het criteriarooster vooraf zodat de leerlingen een goed zicht hebben op de criteria.

Presentatie

De leerlingen tonen hun beeldmateriaal en krijgen feedback van de andere leerlingen:

- Wat is er sterk aan dit beeldmateriaal?
- Komt de boodschap, het verhaal, de rode draad goed tot uiting?
- Is het technisch goed uitgevoerd?

Ze evalueren op basis van het criteriarooster.

Evaluatie met criteriarooster

	ONVOLDENDE	VOLDOENDE	GOED	UITSTEKEND
ONDERWERP: veilig/onveilig (rode draad, thema)	Het thema 'veilig voelen' komt beperkt tot uiting in de beelden.	De houdingen verwijzen naar het thema. Er zijn beelden aanwezig die (on)veilig voelen uitdrukken.	De houdingen zijn sprekend in het thema 'je veilig voelen', de makers vertellen een duidelijk verhaal/ gevoel.	Het gehele stuk neemt de kijker mee in het thema 'zich (on)veilig voelen', de rode draad laat een sterke indruk na.
TECHNISCHE UITVOERING: stop-motion (vlotte overgangen, kleine stappen, geen storende elementen)	De stop-motion bevat storende ele- menten, het gevoel van beweging is er nog niet.	De stop-motion bevat verschillende vlotte overgangen. Hier en daar zijn nog kleine aanpas- singen nodig.	De beelden volgen elkaar vlot op, je hebt het gevoel van beweging in de beelden.	De clip is vloeiend en technisch sterk uitgevoerd. (Er zijn verschillende camerastandpun- ten gebruikt.)
BEELDEN (EN INSPLEEN OP MUZIEK): gevarieerd in tijd en ruimte	De beelden hebben te weinig variatie en passen te weinig bij de muziek.	Er zijn verschillende beelden in de ruimte gezet. Af en toe past het bij de muziek.	De gemaakte beelden zijn mooi en gevarieerd (ruimte/tijd). Ze sluiten aan bij de muziek.	De beelden zijn erg gevarieerd en origineel en passen helemaal bij de muziek.

Archie MacNeil (1811-1846)
Evan Macpherson (1818)

Place
No. 21
Archie MacNeil (1811-1846) and Evan Macpherson (1818) were
born about 1800, about 1800-1810, in the
place
No. 21
Archie MacNeil (1811-1846) and Evan Macpherson (1818) were
born about 1800, about 1800-1810, in the

HOOFDSTUK 1

Visie op kunsteducatie

In het eerste hoofdstuk sta je stil bij **het belang** van kunst- en cultuureducatie in het onderwijs. Ook al hebben verschillende onderzoekers de leereffecten van kunsteducatie blootgelegd, het blijft een permanente opdracht om het belang ervan voor de ontwikkeling van leerlingen te accentueren. In dit hoofdstuk krijg je een overzicht van de meerwaarde van kunsteducatie. Daarnaast verken je de Europese sleutelcompetentie *cultureel bewustzijn en culturele expressie*.

Na dit hoofdstuk kun je

- duidelijk afbakenen wat **kunsteducatie** inhoudt;
- concrete **voorbeelden** geven van de verschillende kunstzinnige domeinen;
- belangrijke **effecten** en leeransen van kunsteducatie weergeven;
- verwoorden wat de sleutelcompetentie **cultureel bewustzijn en culturele expressie** betekent;
- de accenten weergeven in **de eindtermen** (kerndoelen) van de Vlaamse en de Nederlandse overheid.

Inhoudstafel

1. Wat is kunsteducatie? <i>Een omschrijving en afbakening</i>	36
2. Leereffecten van kunsteducatie: <i>onderzoekers en denkers over het belang van kunsteducatie</i>	43
3. Leeransen binnen kunstonderwijs: <i>groei en ontwikkeling door kunst</i>	48
4. Europese sleutelcompetenties: <i>wat zegt de overheid over kunsteducatie?</i>	51

1. WAT IS KUNSTEDUCATIE?

Een omschrijving en afbakening

Dit eerste onderdeel bevat een afbakening van het begrip **kunsteducatie** en de relatie met het bredere begrip **cultuureducatie**.

1.1 Omschrijving

Kunsteducatie kent verschillende definities. In *Gedeeld/Verbeeld* (Commissie onderwijs-cultuur, 2008) vinden we de volgende omschrijving:

In ruime zin is kunsteducatie elke vorm van educatie die kunst en/of kunstzinnige middelen en technieken als doel vooropzet of als middel inzet.

LKCA hanteert de volgende definitie:

Doelbewust leren over en met kunst via gerichte instructie, zowel binnen- als buitenschools. Kunsteducatie kent drie aspecten die al dan niet gezamenlijk voorkomen: productie (kunst maken), receptie (kunst beschouwen) en reflectie (nadenken over kunst).

Beide definities zijn breed en leggen meer of minder het accent op kunsteducatie als doel of middel.

Kunsteducatie als doel

Het doel ligt binnen de kunsten zelf. Met andere woorden: het opzet van kunsteducatie heeft als doel om kennis te maken met, inzicht te verwerven in en open te staan voor diverse vormen van kunst. Kennis, vaardigheden en attitudes om zowel actief als passief de wereld van de kunst te ontdekken. Dat kan zowel een les kunstgeschiedenis zijn als een concertbezoek, een les woord in het deeltijds kunstonderwijs als een gesprek over hedendaagse dans naar aanleiding van het overlijden van een bekende choreograaf.

Actief slaat op het zelf creatief werken met/in allerlei kunstvormen, passief op het beschouwende aspect, het reflecteren, bekijken en onderzoeken van kunst.

Kunsteducatie heeft drie aspecten: productie, receptie en reflectie. **Productie** betreft het zelf produceren of uitvoeren van kunst. Hier leert de leerling artistieke technieken en

expressievormen beheersen en een creatief proces doorlopen. **Receptie** betreft leren door om te gaan met kunstobjecten en artistieke producties te ervaren. Bij **reflectie** gaat het om het nadenken en het spreken over (de betekenis van) kunst. Hierbij leert de leerling een esthetisch oordeel vormen en leert hij over de sociale en historische context van kunst. In al deze aspecten doet de leerling kennis en inzicht op over kunst. (LKCA, 2019)

Kunsteducatie als middel

Kunst als middel om andere doelen te bereiken, persoonlijke vorming bijvoorbeeld of inzicht in wetenschap, taal of andere leerinhouden. Of om de wereld rondom je beter te begrijpen.

Binnen de kunsteducatie ligt het accent vaak op die **persoonsgebonden ontwikkeling**: het creatief vermogen, jezelf leren kennen, groeien in sociale vaardigheden en samenwerking, respectvol omgaan met de ander, ...

Een definitie voor de praktijk

Het omgaan met **de taal van de kunsten** staat centraal als het over kunsteducatie in een onderwijscontext gaat en bestaat uit twee aspecten: het leren begrijpen van de taal van de kunsten (het kunstzinnige) en het uitdrukken van eigen ideeën (de expressie).

